

Ефект от приложението на схемите за обвързано с производството подпомагане

Доц. д-р ПЛАМЕНА ЙОВЧЕВСКА
Институт по аграрна икономика – гр. София
E-mail: yovchevska@abv.bg

„Ние не сме способни да решим проблемите си със същия замах, с който сме ги създали“.
Алберт Айнщайн

Резюме

Цел на статията е да се открият ефектите от приложението на схемите за обвързано с производството подпомагане. Промяната в общностната земеделска политика в България още в първата година повлиява благоприятно т.н. „уязвими сектори“. Променената финансова рамка още в първата година оказва позитивно влияние върху стопанската среда на подотраслово и на секторно ниво.

Предмет на анализ са регистрираните промени на подобряване както при натуралните, така и при стойностните икономически показатели. И в трите т.н. „чувствителни сектора“ на първичния отрасъл, по-специално – в подотрасъл „Животновъдство“, в сектор „Многогодишни плодови и ягодови насаждения“ и в сектор „Зеленчуци“, още в първата година на целевото подпомагане се отчитат съществени подобрения. Общностната земеделска политика е механизъм за уеднаквяване на условията за функциониране на селското стопанство във всички 28 държави членки на ЕС. Условията в отделните страни се различават не само по географски признак, но и по социално-икономически условия, по културни стандарти на хранене и други фактори, които повлияват общо върху стопанската среда, в която функционират стопанските агенти в отделните държави на общността. България има сравнителни предимства и уникални агроекологични условия за производство на животинска продукция, на плодове и на зеленчуци. За подпомагането им е нужна подкрепа не само по всички допустими схеми и мерки по линия на общеевропейските фондове. Необходима е и националноотговорна политика от оторизирани за управлението на селското стопанство административни органи, както и подкрепа от местните власти, за да се реализира потенциалът на това производство. Съществуващите синергийни възможности от комплексно подпомагане през текущия програмен период могат да се трансформират в реални ползи и да доведат до ускорено преодоляване на част от регистрираните дисбаланси в българското земеделие и стабилизиране на производството в т.н. „уязвими сектори“. Данните от отдел „Агростатистика“ още в първата година от приложението на схемите за обвързано с производството подпомагане красноречиво показват положителните резултати и ефекта от променената политика.

Ключови думи: ОСП, уязвими сектори, подпомагане

Методическа обосновка

Въпреки общото положително влияние, което ОСП 2007–2013 г. оказва върху стопанската среда в отрасъл „Селско стопанство“, на подотраслово и на секторно ниво се регистрират съществени структурни промени. Явлението се окачествява с термина „уязвими/чувствителни сектори“ и е предмет на за-

дълбочен изследователски интерес (Николов, Йовчевска, Анастасова-Чопева, Котева, Младенова, Кировски, 2015; Йовчевска, 2015). Тези промени по своята сериозност и дълбочина имат белезите на дисбаланси. Особено обезпокоително е стагниращото през 2012 г. около 5% ниво на създаваната обща продукция (ОП) от сектор „Многогодишни и ягодо-

ви насаждения“ и достигнатият през същата година „исторически минимум“ от 3,29% ОП при сектор „Зеленчуци“. Характерът на този неблагоприятен процес е обусловен от избрания начин на подпомагане по системата на единно плащане на площ. Резултатът е съществен фактор за тревога и налага незабавна промяна в политиката, за да се обърне неблагоприятната тенденция на намаляване на стойностните икономически индикатори. За целта се изготвя методика, с която „да се представи научнообоснован подход при разпределението на очакваната годишна подкрепа за изброените по-горе сектори“ (Николов, Анастасова-Чопева, 2015: 97). България заделя максималния дял от 13% от средствата по първи стълб и мобилизира административния капацитет на заетите както в централното управление в МЗХ, така и по места – в областните и общински служби по земеделие, за да се усвоят средства и от други мерки, и схеми. Оторизираните с управлението на ОСП български власти действат по правилата на философската сентенция на Сенека: „Поправяй миналото, ръководи настоящето, предвиждай бъдещето“.

Аналитични ресурси

Представеният емпиричен материал ни дава основание да се фокусираме върху сложността на някои, на пръв поглед подложени на еднофакторни влияния, процеси. Диагностицирането на проблемни области, като посочените в изложението дотук, идентифицирането на някои „тесни места“, предвиждането и отстраняването на неблагоприятни за икономическите агенти фактори на стопанската среда поставят редица изследователски въпроси. Разбирането на причините за промяна в посоката на икономическите процеси е сложна задача поради наличие на редица неизвестни. Тя може да бъде решена с помощта на много знания, експертен опит, научен подход и икономическо мислене. Кой създава средата за появата и проявлението на неблагоприятни стопански процеси: идеите, политиката, реализацията...? Защо икономистите

не могат да дадат винаги бърз и точен отговор на проблемните въпроси на своето време. Това е поколенчески проблем, често свързан с инерционност на мисълта и фетишизиране на „удобни и доказано работещи“ теоретични конструкции.

Икономическото мислене е средство за „осветяване“ на процесите, произтичащи от функционирането на стопанските единици и решение за предотвратяване на евентуални неблагоприятни последици за националната икономика. Този процес вълнува всеки добросъвестен изследовател. Вероятно един от първите учени, конструирали коректна изследователска теза за обяснение на гореспоменатия казус, е Бастиа. Клод Фредерик Бастиа (*Claude Frédéric Bastiat, 1801-1850*)¹ е френски учен, политически философ от XIX-ти век, считан за родоначалник на либерализма. Проучва многопосочно икономическите процеси и прави някои изводи за качеството на резултатите, които представят отделните изследователи в трактатите си. Авторът си служи с дихотомията добро–лошо, за да онагледява добре своята теория. Според Бастиа добрият икономист отчита не само непосредствения, но и вторичния ефект от икономическите действия, за разлика от лошия икономист, който регистрира само прекия ефект. Косвеният ефект е в пряка връзка с първоначалното решение. Прибавя се към непосредствения ефект, но настъпва при определен лаг/изоставане във времето. Това съждение на Бастиа, синтезирано почти преди един век, има място при анализирането на всяка стопанска конюнктура, оформяща се в условия на проме-

¹ http://bastiat.org/fr/sur_bastiat.html Останал сирак още като дете, на двадесет и тригодишна възраст Бастиа наследява земеделското стопанство на дядо си. Енергично се заема с управление на десетината ферми, разположени в пределите на имота. Опитите му за усъвършенстване на производството и желанието му да промени господството на изполицата се увенчават с неуспех. През 1827 г. селскостопанска наука във Франция не съществува. Трудностите, които среща в земеделието, благодарение на присъщия му дълбок ум, както казва Монтен (*Montaigne*), позволяват на Бастиа „да учи и работи само с един поглед“. Вероятно този опит е отключил идеите, които С. Ф. Бастиа по-късно развива и, благодарение на които, е признат за един от създателите на либерализма.

няща се социално-икономическа среда. Темата добър–лош икономист е актуална и в наши дни. *Прилагането на подхода на добрия икономист*, предвид отчитане и на вторичния ефект от предприеманите стопански действия и на крайния икономически резултат от тях, *е от съществено значение и в нашето съвремие*. С негова помощ изясняването на определени на пръв поглед „неочаквани ефекти“ намират своето логично обяснение. Отговорността както на икономиста – практик, така и на икономиста – учен, е да нагласи своята изследователска бленда по начин, който позволява обектът на анализ да бъде диагностициран максимално точно. Всяко изкривяване в икономиката поради характера на стопанската дейност и тясната обвързаността на резултата от нея със социално-икономическия модел на обществото поражда, дори понякога мултиплицира определени негативи. Проявлението им винаги е след определен времеви лаг. Поправянето на ефектите е сложен процес и изисква мобилизация на съществен обществен и частен финансов ресурс.

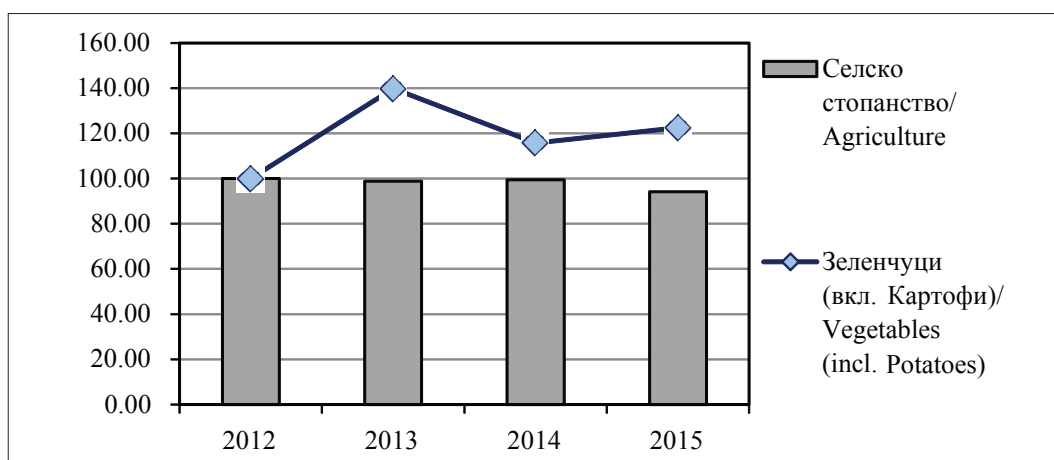
Ефекти от подпомагането

Ефектите в резултат от прилагането на схемите за обвързано с производството подпомагане онагледяваме с помощта на стойностния

икономически показател ОП, за да има кореспондиране с направения от нас през 2015 г. анализ на т.н. „уязвими/чувствителни сектори“, и за да може нововъзникващият тренд да се позиционира на достигнатия през 2012 г. „исторически минимум“.

Графичното представяне на тенденцията за промяна (фиг. 1) показва, че още на следващата 2013 година земеделските стопани, заети със зеленчукопроизводство, увеличават обема на създадената в сектора стойност. И ако този ръст от 40% може да е резултат от комбинирано действие на благоприятни фактори (природно-климатични, пазарни и др.), то регистрираната тенденция на превишение на индекса на ОП, създадена в сектор „Зеленчуци“, спрямо индекса на ОП от отрасъл „Селско стопанство“, е окуражаващ сигнал за ефикасността на мярката. Този процес би прераснал в ефективен производствен модел, при условие, че получи институционална, административна и локална подкрепа от местната и от централната власт (Стоева, 2015: 42). През 2016 г. размерът на заявените за подпомагане площи със зеленчуци – полско производство, се удвоява, в сравнение със заявените през 2015 г. – от 16 737 хектара на 37 182 хектара. Заявените площи – оранжерийно производство, нарастват с 16,5%². Разши-

² www.mzg.government.bg. МЗХ. Схеми за обвързано с производството подпомагане (2017-2020) м. август 2016.

Фиг. 1. Индекс на ОП от отрасъл „Селско стопанство“ и сектор „Зеленчуци“, 2012 г. = 100%
Fig. 1. Total output index of sector Agriculture and sub-sector Vegetables, 2012 = 100%

Източник: МЗХ, Отдел „Агροстатистика“ / Source: MAF, Department „Agrostatistics“.

реното производство на зеленчукови култури, за да се поддържа в устойчив тренд, предполага и сигурни възможности за реализация на произведената продукция. В България има достатъчно мощности в преработвателната продукция, част от които сега работят с внос и биха поели за преработка съществени количества местна суровина (Борисов, Радев, Николов, 2015: 51), при положение, че същата не би намерила бърз пазар в схемите на търговските вериги и в системата на местните общински пазари. Реализацията може да се подпомогне и от „къси вериги на доставка“, директни продажби и фермерски пазари, такива, каквито в страните от Централна и Западна Европа се създават със спомоществователството на общинските власти. Възможностите за износ и за възстановяване на позициите на България на някои от старите ни пазари са реален стимул за разширяване на производството и реализация на сигурен финансов ресурс (Попов, 2015).

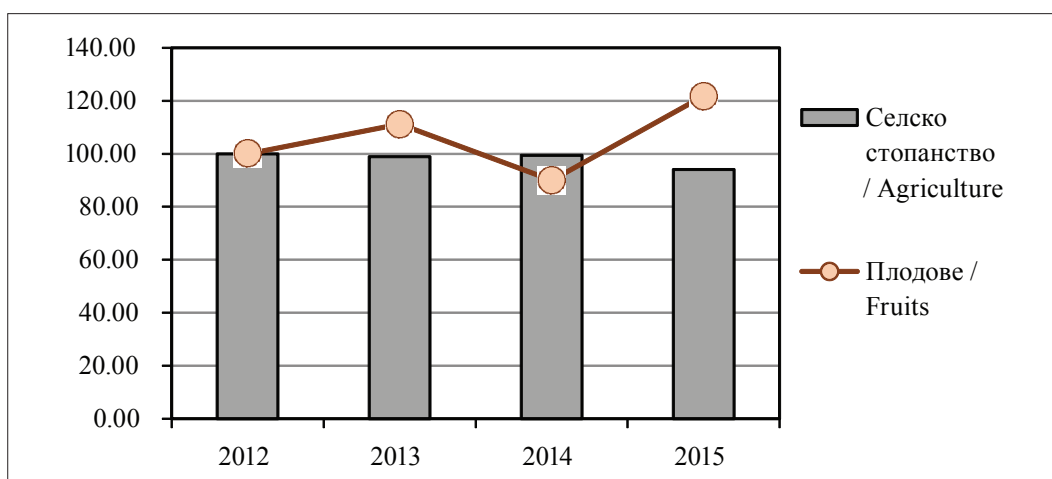
През 2015 г. площите с многогодишни и ягодови насаждения се увеличават с 50%. От 23 599 хектара през 2016 г. нарастват до 35 953 хектара³. Тази тенденция, отразена в масивите на събираната информация в отдел „Агро-

³ Ibid.

статистика“ на МЗХ, е в посоката на тренда, които е представен на фиг. 2. Въпреки известен спад през 2014 г., ръстът на създадената ОП от сектор „Многогодишни и ягодови насаждения“ надвишава индекса на създадената ОП в отрасъл „Селско стопанство“.

Регистрираният ръст в площите, като натурален икономически показател, благоприятства развитието на производството от плодове и зеленчуци и оправдава позитивното очакване за ръст и в произведената стойност от сектор „Зеленчуци“ и сектор „Многогодишни и ягодови насаждения“.

При подотрасъл „Животновъдство“ поради спецификата на производството, от една страна, и от друга, поради редица усложнения на европейската, регионалната и местна конюнктура за производство и реализация на продукцията, породени от геополитически проблеми и ангажименти на България за спазване на общностната политика и на правилата за прилагането ѝ, промените от приложението на схемите за обвързано с производството подпомагане все още не дават очаквания положителен резултат. Прекратяването на руското ембарго е позитивен сигнал за оживление на стопанската конюнктура и за развитие на подотрасъла. Поради специфика-

Фиг. 2. Индекс на ОП от отрасъл „Селско стопанство“ и сектор „Многогодишни и ягодови насаждения“, 2012 г. = 100%

Fig. 2. Total output index of sector Agriculture and sub-sector Perennial fruits and strawberries

Източник: МЗХ, Отдел „Агροстатистика“ / Source: MAF, Department “Agrostatistics”.

та на възстановяване на поголовието има известно забавяне на възвръщането към позитивния тренд при натуралните и стойностни икономически показатели. Има възможност спадът в създаваната от подотрасъл „Животновъдство“ ОП да се забави, при положение, че регистрираната тенденция на увеличение на броя на подпомаганите за обвързана подкрепа животновъдни стопанства се ускори. Броят на общо заявените за подпомагане крави по всички схеми през 2016 г. нараства с 10,5% спрямо 2015 г. Най-значителен е ръстът на кравите под селекционен контрол – с 35,1%.

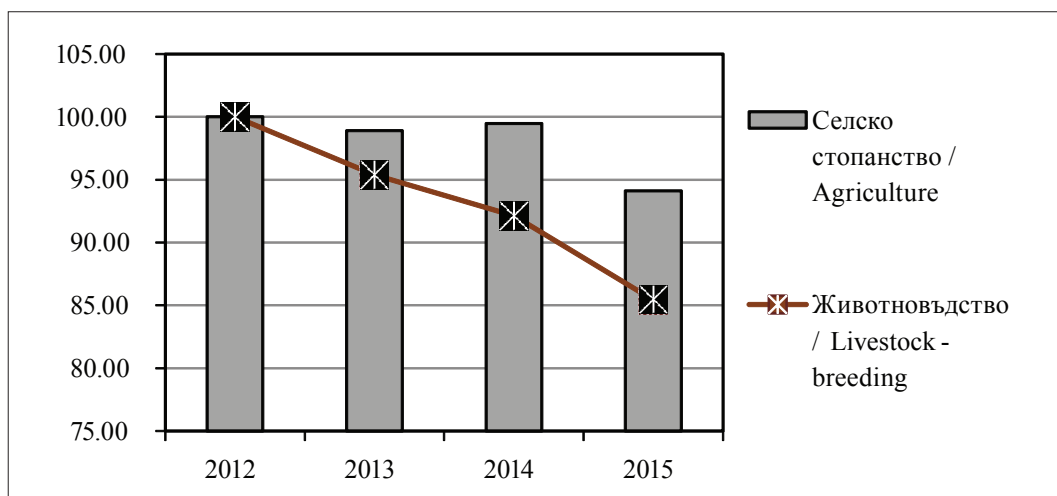
Броят на заявените за подпомагане овце – майки и кози – майки през 2016 г. нараства по всички схеми, спрямо предходната година, общо с 15,2%. Най-съществено е увеличението по схемата за подпомагане на стопанствата от 10 до 49 броя животни – със 78%. Този позитивен сигнал се дължи на редица съпътстващи мерки за подкрепяне на дребните ферми в планинските и в необлагодетелстваните райони, с цел запазване на поминъка на част от населението и редуциране на неблагоприятните тенденции на миграционните процеси към големите градски центрове. По схемата за животни под селекционен

контрол ръстът е 49%. Това увеличение е инвестиция в отглеждане на високопродуктивни животни, чиято продукция е с високо качество и с по-високо отплащане на единица продукция.

Изводи

Ефектът от приложението на схемите за обвързано с производството подпомагане е различен при трите уязвими/чувствителни сектора. Видимо положителен при зеленчукопроизводството, със засилващ се тренд на благоприятния резултат. Стойностният икономически показател ОП бележи ръст, обусловен от процеса на разширяване на площите, заети със зеленчуци. Тенденцията е устойчива, продължава с ускорен темп и в последните две години от периода на анализ. Подобно положително въздействие от приложението на схемите за обвързано с производството подпомагане се регистрира и в сектор „Многогодишни плодови и ягодови насаждения“. Тенденцията ще се запази. Основание за това е 50%-то увеличение на площите, засадени с плододаващи култури.

Не толкова изявен положителен ефект от приложението на схемите за обвързано с про-

Фиг. 3. Индекс на ОП от отрасъл „Селско стопанство“ и подотрасъл „Животновъдство“, 2012 г. = 100%

Fig. 3. Total output index of sector Agriculture and sub-sector Livestock-breeding, 2012 = 100%

Източник: МЗХ, Отдел „Агостатистика“ / Source: MAF, Department „Agrostatistics“.

изводството подпомагане е регистриран при подотрасъл „Животновъдство“. Въпреки отчетения ръст при поголовието, получената ОП бележи низходящ тренд. Причините за това са в сложните технологични процеси при отглеждане на животните, стагниращият пазар за животински продукти и допълнително утежнената стопанска конюнктура от някои политически решения на Общността, които са в ущърб на стопанските интереси на държавата и накърняват доходите на животновъдите.

Усилията за подкрепа на уязвимите сектори трябва да се консолидират, тъй като за производство на зеленчуци, плодове и месо България има монополни природни дадености, редица сравнителни предимства, които биха позволили производство на продукти с уникални вкусови качества и високи органолептични параметри. Ползата от това производство е за производителите, за потребителите и за националната икономика. Интензивните производства създават повече добавена стойност от екстензивните. Създават повече работни места и осигуряват по-дългосрочна заетост в сравнение с културите, които се отглеждат при слята повърхност. Едно от „тесните места“ е реализацията на продукцията. Съществени резерви в тази насока има при ускоряване на процеса за създаване на фермерски пазари, къси вериги на доставка и други благоприятни както за производителите, така и за производствените практики.

ЛИТЕРАТУРА

Йовчевска, Пл., 2015. Уязвими сектори в българското селско стопанство: ефект от ОСП 2007–2013 г. Икономика и управление на селското стопанство, № 3.

Николов, Д., Пл. Йовчевска, М. Анастасова-Чопева, Н. Котева, М. Младенова, П. Кировски, 2015. Анализ на секторите с обвързано с производството подпомагане. С. МЗХ. ССА. ИАИ. 119 с. ISBN 978-619-90180-3-3.

Попов, Р., 2015. Външнотърговски стокооборот със селскостопански продукти, управление и ефективност. Икономика и управление на селското стопанство, № 3. 2015 г.

Стоева, Т., 2015. Предизвикателства, свързани с развитието на зеленчукопроизводството след присъединяването на България към ЕС. Икономика и управление на селското стопанство, № 4, 2015 г.

Impact of Implementation of Schemes for Coupled Support

PL. YOVCHEVSKA

Institute of Agricultural Economics – Sofia

(Summary)

This article *purpose* is to outline the impacts from the implementation of schemes for coupled support. The CAP change in Bulgaria from the first year has a favourable impact on the so-called “vulnerable sectors”. The changed financial framework has had a positive impact on the economic environment on a sector and sub-sector level. *Object of analysis* are registered changes focused on improvement of natural and value economic indicators. In all three so-called sensitive sectors of the primary sector, especially in sub-division “Livestock breeding”, in sector “Perennial fruit and strawberries” and “Vegetables” there are registered significant improvements since the first year. The common European policy is a mechanism for unification of functional conditions of agriculture in all 28 EU member-states. The conditions are different for the countries, not only from geographically, but from social-economical aspect, cultural standards of nutrition and other factors, influencing the economic environment in which function the economic actors in the different EU countries. Bulgaria has comparative advantages and unique agro-ecological conditions for livestock, fruits and vegetables production. The support of these activities is necessary not only under all eligible schemes and measures of European Funds. The national responsible policy is indispensable, from the part of authorized administrative bodies in agricultural management and support from the local authorities, aiming the realization the potential for this production. Existing synergic opportunities for a complex support during the current program period could be transformed in real advantages and to lead to accelerated overcoming of a part of registered misbalances in Bulgarian agriculture and production stabilization in the so-called “vulnerable sectors”. The data from “Agrostatistics” department from the beginning of the first year of Schemes for coupled support implementation show implicitly the positive results and the impact of the reformed policy.

Key words: CAP, vulnerable, sectors support